

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

29E JAARGANG

WOENSDAG 31 MEI 1944

No. 1458

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschate; P. Liefstinck (tijdel. afwezig);
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries.
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).

H. W. Lambèrs — Adjunct-Secretaris.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar („Prijsvaststelling No. 052. IM 312"). Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

Administratie: Nieuwe Binnenweg 175a, Rotterdam (C.).
Telefoon 38340. Giro 8408.

Aangeteekende stukken aan het Bijkantoor Museum-
park, Rotterdam (C.).

Advertenties voorpagina f 0,28 per mm. Andere pagina's
f 0,22 per mm. Plaatsing bij abonnement volgens tarief.

INHOUD:	Blz.
Industrievestiging ten behoeve van de Zuiderzeevis- schersbevolking, door Dr. Chr. Plomp	288
In- en uitschakeling van den groothandel in indus- trieele producten onder het huidige systeem van beheerschte prijzen II door A. Kraal	291
De gemeenten en de organisatie van het bedrijfsleven door Mr. A. Koelma	293
Aanteekeningen	
De economische toestand van Zweden gedurende het eerste kwartaal van 1944.....	295
Boekbesprekingen	
Dr. W. Ph. Coolhaas: Insulinde — Mensch en Maatschappij, bespr. door E. E. de Haan	296
Ontvangen boeken, brochures en statistieken	297
Maandcijfers	
Emissies in April 1944.	297
Indexcijfers van Nederlandsche aandelen	298
Overheidsmaatregelen op econo- misch gebied	298
Statistieken	
Stand van 's Rijks kas — Bankstaten	299

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De *discontomarkt* was in de verslagweek weer uitgesproken vast gestemd. Het reeds in de beide vorige weken gestegen niveau der marktrenten is nog wat verder aangetrokken. De omzetten waren uitermate gering, omdat de vraag naar papier minimaal was. Nog meer dan tevoren waren geldgevers terughoudend, zoodat betrekkelijk kleine posten papier soms gedurende geruimen tijd geen koper konden vinden. De reeds eenigen tijd geleden opgedoken geruchten, dat binnen afzienbaren tijd een 'omvangrijke post schatkistpapier „extra" zal worden afgegeven, doen weer met vernieuwde hevigheid de ronde. De bedoeling van deze supplettoire afgifte zou zijn om het provendu aan te wenden, teneinde het saldo Rijksmarken van De Nederlandsche Bank gedeeltelijk te doen overnemen door den Staat. Het behoeft wel geen betoog, dat, indien daarin een grond van waarheid is, het volkomen begrijpelijk is, dat de geldgevers, zelfs op het nu relatief vrij hoge niveau der marktrenten, geen belangstelling toonen. Zou nl. dit plan geëffectueerd worden, dan zou zulks beteekenen, dat het geldmarktsurplus met één slag zou zijn verdwenen en daarmee de oorzaak van het verschil tusschen marktrenten en „agentsprijzen". Integendeel zou men dan voor het kortere papier weer marktrenten moeten verwachten, die hooger liggen dan de afgifteprijs van de schatkist voor de overeenkomstige termijnen. De markt heeft de laatste dagen op grond van deze overwegingen vrijwel geheel verlaten gelegen. Een postje Aprilpapier werd verhandeld op $1\frac{9}{16}$. Jaarspapier is niet verhandeld, maar de prijs daarvoor zou men overeenkomstig de maatstaven voor het overige papier op $1\frac{11}{16}$ moeten stellen. In vergelijking tot de $\frac{5}{8}$ à $1\frac{11}{16}$ %, die vóór een paar weken nog gold, dus een verhooging van den discontovoet voor dit materiaal met ongeveer 160 %.

De *obligatiemarkt* is voor de vooroorlogsche soorten gedurende de eerste helft van de week overwegend minder gunstig gestemd geweest. De leening 1938, die de vorige week sloot op $101\frac{11}{16}$, heeft het deze week tot een laagterecord gebracht van $100\frac{7}{8}$. Sindsdien is de notering weer wat aangetrokken. Maar in vergelijking tot het hoogste niveau van eenige weken geleden is er toch een daling te constateeren met bijna twee punten. De markt was daarbij nogal aan wat fluctuatie onderhevig, een verschijnsel, dat voor de obligatiemarkt ongewoon is. De leening 1937, die de vorige week sloot op $100\frac{9}{16}$ — na een laagterecord in die week van $99\frac{15}{16}$ — was eveneens flauw en reageerde deze week tot $99\frac{5}{8}$, waarna ook weer een herstel volgde. Ook de 3 % leening 1936 heeft een flinke koersdaling te zien gegeven. Ook hier was het verschil met de hoogste notering van enkele weken geleden rond twee punten; een verschil, dat bij zulk een kortlopende leening natuurlijk nog extra zwaar weegt. De oorlogsleeningen toonden bij dit alles geen schommeling van beteekenis. De leeningen 1942 en 1943 bleven op $100\frac{5}{16}$ à $100\frac{3}{8}$ vrijwel gestabiliseerd.

INDUSTRIEVESTIGING TEN BEHOEVE VAN DE ZUIDERZEEVISSCHERSBEVOLKING.

Het is begrijpelijk, dat, toen met de afsluiting der Zuiderzee voor de Overheid de noodzaak naar voren kwam, de visschersbevolking bij het zoeken naar nieuwe bestaansmogelijkheden behulpzaam te zijn, ook werd gedacht aan de betekenis, welke de industrie in dit opzicht kon hebben. De nijverheid biedt immers als werkgelegenheid welhaast de eenige mogelijkheid om menschen in grooten getale op te nemen. Een ernstig beletsel vormde in dit opzicht echter de omstandigheid, dat in of nabij de meeste visschersgemeenten geen sprake was van een eenigszins omvangrijke industriële bedrijvigheid. Slechts in Volendam (achterland Amsterdam), in Spakenburg (achterland Baarn en Amersfoort) en in Enkhuizen vond eenige afvloeiing naar de industrie plaats. Van overheidswege had men natuurlijk kunnen trachten de daarvoor in aanmerking komende personen naar de industriële centra over te brengen, doch de sedert 1929 heerschende economische depressie stond de uitvoering van een dergelijk voornemen zeer in den weg.

Indien in de visschersgemeenten zelf nieuwe industrieën gevestigd konden worden, zouden niet alleen de bezwaren, verbonden aan een emigratie op groote schaal van voornamelijk jeugdige personen, worden vermeden, doch tevens ontstond dan het voordeel, dat de gezinsinkomsten der visschersbevolking, gedurende de groeiperiode van den vischstand op het IJsselmeer, door den fabrieksarbeid der kinderen konden worden aangevuld.

In de Zuiderzeesteenwet wordt, evenmin als in de daarop betrekking hebbende uitvoeringsbesluiten, aan de Overheid een bijzondere taak toegekend inzake de bevordering van de industriële bedrijvigheid in de Zuiderzeegemeenten. Bij de totstandkoming der wet werd n.l. uitgegaan van de gedachte, dat, met betrekking tot de aanpassing, het initiatief van de bevolking zelf moest uitgaan. De Generale Commissie, belast met de uitvoering der Zuiderzeesteenwet — later omgezet in een Rijksdienst —, besefte echter spoedig, dat zonder initiatief van de Overheid in de richting van een industrialisering der visschersplaatsen, het aanpassingsproces der bevolking, vooral in gemeenten met een sterken bevolkingsaanwas, op onoverkomelijke moeilijkheden zou stuiten.

In verband met den geest der wet — n.l. het zich op den achtergrond houden der Overheid — was de wijze van financiering der eventueel met steun der Overheid op te richten industriële bedrijven niet geregeld. Enkele bepalingen in de wet maakten, zij het soms op eenigszins bijzondere wijze toegepast, het evenwel mogelijk toch gelden beschikbaar te stellen. De wettelijk geregelde tegemoetkomingen in de opleidingskosten voor belanghebbenden in den zin der Zuiderzeesteenwet¹⁾ en hun kinderen, konden bijv. den betrokken ondernemer in gekapitaliseerden vorm ineens ter beschikking worden gesteld. Was de oprichter van het nieuwe bedrijf een „belanghebbende”, dan kon hem crediet worden verleend volgens art. 7 der Zuiderzeesteenwet. Na 1934 konden bovendien door middel van het Werkfonds — later de Maatschappij voor Industriefinanciering — credieten worden verleend voor de oprichting van levensvatbaar geachte nieuwe bedrijven.

Het was te verwachten, dat de Overheid met haar streven tot industrialisering der visschersgemeenten een zware taak te wachten stond, temeer waar de algemeene economische toestand na 1930 zeer ongunstig was. Ondanks de vele moeilijkheden, welke zijn opgetreden, is de vestiging van een aantal industriële bedrijven evenwel toch tot stand gekomen en aangezien het hier één der belangrijkste pogingen in ons land betreft om van overheidswege de industrialisatie van een bepaald gebied te bevorderen, kan het van belang zijn wat nader op

¹⁾ In het volgende „belanghebbenden” genoemd.

de daarmee samenhangende problemen in te gaan. *De soort der gestichte bedrijven.*

De eerste fabriek, welke met steun van de Overheid werd opgericht, was een knopenfabriek te Spakenburg in 1929. De steun bestond in het verstrekken van een opleidingsvergoeding aan het personeel, voorzover dit daarvoor op grond van de Zuiderzeesteenwet in aanmerking kwam. Bovendien werd op gunstige voorwaarden een fabrieksgebouw ter beschikking gesteld. Dit bedrijf heeft van den beginne af met gunstig resultaat gewerkt. Bij de totstandkoming in 1929 waren er ongeveer 100 arbeiders; dit aantal kon tot het uitbreken van den oorlog worden opgevoerd tot ongeveer 300 arbeiders.

Bij de in 1932 te Volendam opgerichte kunstpaardenhaarfabriek waren de bemoeienissen van de Overheid krachtiger dan bij de knopenfabriek. Den oprichter werd n.l. een leening verstrekt ten behoeve van een in bedrijf te stellen proeffabriek voor het verwerken van woestijngras tot kunstpaardenhaar. Bij het niet gelukken van de proefneming zou terugbetaling van het opgenomen bedrag niet behoeven te geschieden. Wanneer de proef zou slagen, moest evenwel vóór 1 Juli 1934 tot de inbedrijfstelling van een definitieve fabriek worden overgegaan. De Rijksnijverheidsconsulent voor het Westen des lands verklaarde de proef inderdaad als geslaagd, zoodat tot oprichting van de fabriek werd overgegaan. In het oprichtingskapitaal werd gedeeltelijk voorzien door de opleidingsvergoedingen voor de in dienst te nemen „belanghebbenden” in gekapitaliseerden vorm te verstrekken, terwijl ook de gemeente Edam in het kapitaal deelnam.

Het bedrijf verkeerde reeds spoedig na de oprichting in financiële moeilijkheden, welke tot stopzetting ervan leidden. De fabriek werd evenwel reeds spoedig onder andere leiding en op bescheidener voet weer in werking gesteld, waarbij de voorwaarden omtrent het aantal in dienst te nemen „belanghebbenden” werden verzacht. De vervaardiging van kunsthaar uit woestijngras werd spoedig vervangen door de verwerking van andere plantaardige vezels en natuurlijke haarsorten tot borstelhaar en vulmateriaal ten behoeve van de meubelindustrie.

Het bedrijf heeft zich naderhand gestadig ontwikkeld, zoodat bij het uitbreken van den oorlog de vooruitzichten zeer behoorlijk waren. Plannen tot uitbreiding waren in een vergevorderd stadium van ontwikkeling. Op genoemd tijdstip waren in deze fabriek ongeveer 55 arbeiders werkzaam, nagenoeg uitsluitend Volendamers.

De derde fabriek, welke in het kader van de plannen tot industrialisering der Zuiderzeegemeenten werd opgericht, was de schoenfabriek te Volendam in 1933. Het initiatief ging uit van een Volendammer schoenwinkelier. Het bedrijf, dat aanvankelijk vrij primitief was gehuisvest, werd in 1936 overgebracht naar een speciaal voor de schoenenfabricage ingericht gebouw. Aan een lid der directie werd hiertoe crediet ingevolge art. 7 der Zuiderzeesteenwet verleend. Het bedrijf ontwikkelde zich niet erg gunstig, zoodat het in 1938 in ernstige financiële moeilijkheden verkeerde, welke uitliepen op een faillissement.

Om de door de fabriek geschapen werkgelegenheid te behouden, werd een „belanghebbende” in staat gesteld het bedrijf te koopen, waarna de fabriek door den oorspronkelijken ondernemer weer in exploitatie werd gebracht. Het bedrijf heeft zich nadien gunstig ontwikkeld; vóór den oorlog werkten er ongeveer 60 arbeiders.

In 1934 werd te Spakenburg met financiële medewerking der gemeente een pantoffelfabriek opgericht, welke reeds spoedig werd omgezet in een schoenfabriek. In dit bedrijf werden onmiddellijk 120 „belanghebbenden” of kinderen van dezen tewerkgesteld. Ter gedeeltelijke voorziening in het bedrijfskapitaal verleende de Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteenwet een belangrijk voorschot op de te verstrekken vergoedingen voor de opleidingskosten.

Dit bedrijf heeft met dusdanige moeilijkheden te kampen gehad, dat in 1937 het faillissement volgde. In de tweede helft van datzelfde jaar werd de fabriek onder andere leiding en met een beperkter opzet weer in werking gesteld. De onderneming heeft zich sedertdien behoorlijk ontwikkeld; bij het uitbreken van den oorlog werkten er ongeveer 65 zoons en dochters van „belanghebbenden”.

- Van geheel andere beteekenis was de oprichting van een linteriefabriek te Volendam in 1935. Doordat hier nagenoeg uitsluitend van vrouwelijke arbeidskrachten gebruik zou worden gemaakt, werd het aanpassingsprobleem der visschersbevolking er feitelijk maar weinig door tot oplossing gebracht. De mogelijkheid, om door den arbeid der meisjes het gezinsinkomen der groote Volendammer visschersgezinnen te vermeerderen en de verwachting, dat door de vestiging van een nieuwe industrie de algemeene bedrijvigheid in het plaatsje zou worden verhoogd, hebben de Overheid evenwel doen besluiten toch steun te verleenen. De gemeente Edam was in dit geval de initiatiefneemster; zij stelde een gebouw ter beschikking en zou het bedrijf feitelijk ook exploiteeren. De Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet verstrekke de te verleenen opleidingsvergoedingen voor het personeel gedeeltelijk in voorschot om het bedrijf op gang te helpen.

In 1936 bleek de ontwikkeling van het bedrijf door verschillende oorzaken niet gunstig te verlopen. Na wijziging in de bedrijfsleiding en verhooging der opleidingsvergoedingen is een aanmerkelijke verbetering opgetreden; in 1940 werkten er ongeveer 40 meisjes.

Behalve in Volendam zijn ook in Elburg, Monnikendam en Vollenhove textielfabriekjes opgericht, waarbij voor de opleiding der meisjes een opleidingstoeslag werd verleend. De belangstelling van meisjes uit het visschersmilieu is in deze plaatsen echter gering gebleken.

In 1938 werd, wederom te Volendam, dat binnen den kring der Zuiderzeegemeenten door haar relatief gunstige ligging, behoorlijke verbindingen en voor den fabrieksarbeid geschikt blijkende bevolking, de meeste belangstelling voor de vestiging van nieuwe industrieën heeft gehad, een fabriek van Bretels, sokophouders en dergelijke artikelen opgericht. De Economisch-Technologische Dienst voor Noord-Holland verstrekke een leening voor den bouw der fabriek en den aankoop van machines. Dit bedrijf, waarin overwegend van vrouwelijke arbeidskrachten gebruik wordt gemaakt, heeft zich van den aanvang af gunstig ontwikkeld; in het begin van 1940 waren er ongeveer 40 jongens en meisjes werkzaam. Uitbreiding met een elástiekweverij werd reeds overwogen.

Voor de industriele ontwikkeling van Volendam is verder nog van beteekenis geweest de verplaatsing naar Edam in 1938 van een voordien te Tegelen gevestigde koperwarenfabriek. Ook in dit geval werd een leening verstrekt door den Economisch-Technologischen Dienst voor Noord-Holland, terwijl de Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet een voorschot verleende op de vergoedingen voor de opleidingskosten van het personeel.

Na aanvankelijke moeilijkheden, welke hebben geleid tot een financieele reorganisatie, ontplooidde het bedrijf zich gunstig. In Mei 1940 waren er ongeveer 40 jongens werkzaam, meest Volendamers.

In het voorgaande overzicht werd geschetst, hoe met behulp van de Overheid de industrie haar intrede heeft gedaan in enkele der plaatsen, die vroeger in hun bestaan welhaast uitsluitend van de Zuiderzee afhankelijk waren. Er hebben nog wel plannen tot verdere industrialiseering bestaan, doch deze zijn door verschillende oorzaken niet tot verwezenlijking gekomen. In enkele gevallen kon den betrokken initiatiefnemers door hun buitenlandsche afkomst geen werkvergunning worden verstrekt, in andere was het bedrijf te eenzijdig georiënteerd, daar het bijv.

uitsluitend werkgelegenheid bood aan jongeren. Het is ook voorgekomen, dat, terwijl de Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet in principe bereid was zijn medewerking te verleenen, het plan niet doorging, tengevolge van de afwijzende houding van het Departement van Economische Zaken bij de beoordeeling van de vraag, of het betrokken bedrijf uit het Werkfonds crediet zou worden verleend.

Een overzicht der bepalende factoren.

Uit de korte schets, welke van de ontwikkeling van elk bedrijf werd gegeven, is wel gebleken, dat de meeste bedrijven in den beginne met ernstige moeilijkheden hadden te kampen, waardoor in enkele gevallen zelfs het faillissement moest worden uitgesproken. Men is licht geneigd de oorzaak van dit verloop in de eerste plaats toe te schrijven aan de moeilijkheden, welke zich hebben voorgedaan bij de vorming van uit het visschersmilieu afkomstigen tot fabrieksarbeider. In werkelijkheid is de hoedanigheid der arbeiders echter slechts één der factoren geweest, welke dit verloop hebben bepaald. De oorzaken van de aanvankelijk weinig bevredigende uitkomsten moeten veeleer worden gezocht in het niet-spontane karakter van de industrievestiging in de Zuiderzeegemeenten. Het door de Overheid in het leven roepen van nieuwe industrieën in een bepaald gebied brengt nl. mede, dat een deel der factoren, welke het welslagen van een onderneming bepalen, een sterk problematisch karakter krijgt. Een belangrijk vraagpunt is reeds, of het slag ondernemers, dat zich aanbiedt, berekend is voor een taak, welke vanwege haar weinige aantrekkelijkheid uit zuiver particulier initiatief nooit is aangevat. Hoeveel moeilijker wordt ook niet de financieele positie der bedrijven, doordat alles met geleend geld moet worden opgezet, daar de oprichters zelf in den regel over weinig of geen kapitaal beschikken. De ongunstige ligging van enkele der Zuiderzeegemeenten en het volkomen ongeschoold zijn der arbeiders leggen voorts een ernstige beperking op aan het soort artikelen, dat kan worden voortgebracht.

Wij zullen in het volgende de factoren, welke het verloop van de industrialiseering der Zuiderzeegemeenten hebben bepaald, wat uitvoeriger bezien.

1. *De kapitaalvoorziening.* Door wellicht voor de hand liggende oorzaken hebben de Zuiderzeegemeenten slechts bij uitzondering kapitaalachtige ondernemers tot zich getrokken. Om aan deze moeilijkheid tegemoet te komen, heeft de Overheid aan de gegadigden voor de oprichting van een nieuw bedrijf niet alleen leeningen verstrekt, doch heeft zij ter voorziening in het bedrijfskapitaal in enkele gevallen bovendien een voorschot gegeven op de vergoedingen, welke gedurende enkele jaren voor de scholing der arbeiders zouden worden betaald. Het opnemen van dit voorschot als bedrijfskapitaal is principieel onjuist gebleken. De vergoedingen voor de opleidingskosten kunnen nu eenmaal niet anders besteed worden dan voor het doel, waarvoor zij worden verstrekt, nl. ter compensatie van de onvoldoende arbeidsprestaties van het fabriekspersoneel. De nadeelen, verbonden aan het werken met ongeschoold personeel, kwamen door het in voorschot opnemen als bedrijfskapitaal geheel ten laste van de bedrijfsopbrengsten, hetgeen ertoe heeft bijgedragen, dat de financieele positie van enkele bedrijven tenslotte onhoudbaar werd.

In verband o.a. met de financieele draagkracht der als ondernemer opgetreden personen had het wellicht overweging verdiend, in bepaalde gevallen een gedeelte van het door de Overheid ter beschikking gestelde kapitaal bij voorbaat à fonds perdu te verstrekken.

2. *De leiding van het bedrijf.* Het behoeft geen betoog, dat de leiding van een nieuw bedrijf, met ongeschoold personeel, afkomstig uit een geheel ander milieu dan dat van fabrieksarbeiders, hooge eischen stelt aan de

bedrijfsleiding. Helaas zijn niet alle oprichters der nieuwe bedrijven figuren gebleken, die krachtig genoeg waren om de optredende moeilijkheden het hoofd te kunnen bieden. Gebrek aan industriele onderneming en een beperkt organisatievermogen der initiatiefnemers hebben de moeilijkheden in den ontwikkelingsgang van enkele bedrijven aanzienlijk vergroot. De betekenis van dezen persoonlijke factor in gunstigen zin blijkt wellicht het best uit den gang van zaken bij de knoopenfabriek²⁾ en bij die bedrijven (o.a. de lederwarenfabriek te Volendam), waar ondernemers aan het hoofd stonden, die een soortgelijk bedrijf eerder in het buitenland hadden geleid. De ervaring heeft hier wel duidelijk aangetoond, dat, wanneer van overheidszijde de industrievestiging wordt aangevat, een strenge selectie der ondernemers op hun capaciteiten tot de noodzakelijkheden behoort.

3. *De aard van het product.* Vraagt men zich af, welke rol de aard van het product heeft gespeeld in de mate van welslagen der in de Zuiderzeegemeenten opgerichte bedrijven, dan zou allereerst kunnen worden opgemerkt, dat slechte ervaringen zijn opgedaan met artikelen, waarin, zooals bijv. met schoenen het geval was, op de binnenlandsche markt reeds een hevige concurrentie bestond. Het productie-apparaat der schoenindustrie was bovendien reeds omvangrijk en modern; de prijzen van schoenen waren dientengevolge zoodanig, dat slechts een uiterst deskundig en efficiënt bedrijfsbeheer een loonende exploitatie mogelijk maakte. De invloed van den aard van het product op de ontwikkeling van de gevestigde industrieën kan natuurlijk niet worden losgemaakt van de overige in deze rubriek genoemde factoren. Ware bijv. de financieele basis van de beide schoenfabrieken hechter geweest, dan zou de aard van het product niet in die mate nadeelig hebben uitgewerkt. Dit neemt echter niet weg, dat, gezien de omstandigheden, waarin de schoenindustrie verkeerde, het niet juist moet worden geacht, dat destijds tot oprichting van schoenfabrieken in de Zuiderzeegemeenten is overgegaan³⁾. Slechts een zeer drastische inperking van het kapitaal door faillissement heeft beide fabrieken tenslotte op een basis kunnen plaatsen, waarbij de handhaving van het bedrijf beter verzekerd was.

Een belangrijke ervaring lijkt mij, dat gunstige resultaten zijn bereikt met de voortbrenging van artikelen, welke grootendeels werden geïmporteerd. Het betrekkelijke succes van de Bretelfabriek en de koperwarenfabriek in Volendam moet bijv. in dit licht worden gezien. Een factor van betekenis was in deze beide gevallen echter tevens, dat de uit het buitenland afkomstige ondernemers hun afzetrelaties hadden.

De volkomen ongeschooldheid en ongedisciplineerdheid van het personeel waren factoren, waarmee vooral in de beginperiode van de industrialisering bij de bepaling van het te fabriceren product rekening moest worden gehouden. Het is daarom gewenscht gebleken, met de fabricage van een betrekkelijk eenvoudig te bewerken product te beginnen; het succes van de knoopenfabriek moet mede aan den eenvoud van het productieproces worden toegeschreven. De schoenenfabricage daarentegen heeft in den beginne tot groote moeilijkheden aanleiding gegeven, wat betreft de kwaliteit van het voortgebrachte. Het is voorts, mede met het oog op de veelal onzekere kwaliteiten der betrokken ondernemers, doelmatig gebleken een zoodanig artikel te doen voortbrengen, dat om te beginnen met een bescheiden productie-apparaat kan worden volstaan. Bedrijven als de paardenhaarfabriek of de Bretelfabriek te Volendam hebben het voordeel, dat zij na een bescheiden begin organisch kunnen uitgroeien door steeds meer onderdeelen van het productieproces

²⁾ De betrokken fabrikant had reeds eerder een soortgelijk bedrijf in Nijkerk geleid; dit bedrijf is gesplitst, waarbij een deel te Spakenburg werd gevestigd.

³⁾ Hierbij zij opgemerkt, dat de schoenfabriek te Spakenburg door de oprichters is aangediend als een pantoffelfabriek.

van grondstof tot eindfabrikaat tot zich te trekken. Een schoenfabriek daarentegen moet, wil zij de concurrentie kunnen volhouden, volledig geoutilleerd worden opgezet, hetgeen veel kapitaal en een veelzijdige opleiding der arbeiders vereischt.

4. *De arbeiders.* Er is reeds opgemerkt, dat de geringe geschooldheid van het personeel de keuze van het te produceren artikel binnen vrij enge grenzen hield. Dit stelt ons voor de vraag, hoe in het algemeen de ervaringen met de arbeiders zijn geweest. De praktijk heeft geleerd, dat, ondanks de hieromtrent uitgesproken pessimistische verwachtingen, niet het minst uit den kring der visschersbevolking zelf, het verrichten van fabrieksarbeid door uit het visschersmilieu afkomstigen zeer goed mogelijk is gebleken. In de eene plaats is de aanpassing aan de fabriekssfeer wat moeilijker geweest dan in de andere, doch nergens heeft de hoedanigheid van het personeel tot ernstige moeilijkheden aanleiding gegeven. In enkele plaatsen, zooals te Volendam, zijn de ervaringen zelfs gunstig geweest. De gevolgen van de grotere ongebondenheid en het ongedisciplineerd zijn der visschersbevolking zijn in de praktijk zeer meegevallen. Deze ongebondenheid is trouwens in werkelijkheid niet zoo sterk; slechts in Spakenburg is zij een factor van betekenis gebleken. Het verloop onder de arbeiders is echter nergens groot geweest. Men dient natuurlijk wel te bedenken, dat slechts weinig sprake is geweest van de omscholing van visschers tot fabrieksarbeiders. De bedrijven zijn meest opgezet met jongeren, die nog niet of nauwelijks in het visschersberoep werkzaam waren geweest. Bij de paardenhaarfabriek te Volendam, waar het personeel volgens de gesloten overeenkomst met den Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteunwet aanvankelijk grootendeels uit ouderen moest bestaan, heeft men later van deze beroepsomvorming op groote schaal moeten afzien.

Wat de opleiding der jongeren betreft, heeft men wel de ervaring opgedaan, dat het tempo der scholing vrij langzaam is. Om deze reden is de van overheidswege verstrekte tegemoetkoming in de opleidingskosten in enkele gevallen verhoogd.

Een goede en straffe leiding der arbeiders door deskundig personeel, vooral in den beginne, is strikt noodzakelijk gebleken. Deze leiding heeft in enkele gevallen te zeer ontbroken, hetgeen het tempo der opleiding niet ten goede is gekomen.

Samenvatting.

Vatten wij het geheel samen. Door de noodzaak, de visschersbevolking aan de gevolgen van de afsluiting der Zuiderzee te doen aanpassen, heeft de Overheid de industrialisering der Zuiderzeegemeenten ter hand genomen. Door verschillende oorzaken, voor een groot deel samenhangende met de figuur der als ondernemer opgetreden personen, zijn de moeilijkheden en kosten, aan deze industrialisering verbonden, vrij aanzienlijk geweest. Groote reducties op het oprichtingskapitaal waren in enkele gevallen noodig om de bedrijven op een eenigszins rendabele basis te plaatsen. De kosten, voor de Overheid aan deze industrialisatie verbonden, zijn vrij hoog geweest, zij bedragen in totaal ongeveer f 225.000. Meet men het resultaat der industrialiseringspogingen evenwel af naar de betekenis, welke zij voor de bevolking hebben gehad, dan is dit resultaat belangrijk te noemen. Tenslotte is toch bereikt, dat in enkele groote visschersplaatsen, vooral in Volendam en Spakenburg, een basis is gelegd voor verdere industrialisatie. Vóór den oorlog viel reeds op te merken, hoe enkele bedrijven gingen uitgroeien. De betekenis, welke de met medewerking van de Overheid tot stand gekomen industrie in de Zuiderzeegemeenten heeft, valt eenigermate af te leiden uit het feit, dat daardoor een directe werkgelegenheid is geschapen voor ruim 600 uit het visschersmilieu afkomstige personen (1940).

Men dient bij de beoordeeling van de financieele zijde

van het vraagstuk ook wel in het oog te houden, dat in hoofdzaak sociale overwegingen bij de investering in de Zuiderzeegemeenten den doorslag hebben gegeven. Het principe, dat een dergelijk ingrijpen financieele lasten voor de Overheid meebrengt, moge hierin zijn rechtvaardiging vinden. Dit is in later jaren, toen niet meer in de eerste plaats de Rijksdienst ter Uitvoering van de Zuiderzeesteenwet den doorslag gaf bij de beslissing, of een bedrijf al dan niet zou worden opgericht, wel eens te veel over het hoofd gezien. De financieele gevolgen voor de Overheid dienen natuurlijk wel binnen redelijke grenzen te blijven.

Dr. Chr. PLOMP.

IN- EN UITSCHAKELING VAN DEN GROOT- HANDEL IN INDUSTRIEEL PRODUCTEN ONDER HET HUIDIGE SYSTEEM VAN BEHEERSCHTE PRIJZEN.

II.

b. In- en uitschakelingstendenties van de zijde van den detailhandelaar.

Aansluitende aan onze bespreking over de tendenties bij den fabrikant¹⁾ zullen wij thans nagaan, welke houding de detailhandelaar zal aannemen tegenover de prijsmaatregelen, die wij voor den fabrikant reeds bezagen. In herinnering zij gebracht, dat wij ons voorloopig beperken tot de consequenties van veranderingen in de functies en de kosten/en prijzen.

Onder normale omstandigheden zal bij dezelfde service, leverings- en betalingscondities, enz., de prijs, welke de fabrikant vraagt bij rechtstreeksche levering op den duur even hoog moeten zijn als de prijs, welke de groothandel bedingt.

Bestaat er een negatief verschil tusschen den verkoopprijs van den fabrikant en den grossier voor een zelfde hoeveelheid producten bij levering aan den winkelier, dan mag worden aangenomen, dat, indien de detailhandelaar bij den grossier koopt, deze hem bepaalde diensten bewijst, die de fabrikant niet aanbiedt.

Als deze extra-diensten, welke den hooger prijs van den grossier rechtvaardigen, niet meer bewezen kunnen worden, zal bij den detailhandelaar de neiging bestaan rechtstreeks bij den fabrikant te koopen, wat aanleiding geeft tot een uitschakelingstendenz.

Een andere mogelijkheid doet zich voor, indien een kleinhandelaar, die normaliter geen gebruik maakte van de extra-diensten, welke de groothandel had aan te bieden, zich geplaatst ziet tegenover een kostenstijging in de werkzaamheden, welke de grossier voor hem zou kunnen verrichten. (De fabriek levert bijv. af fabriek, waarbij vrachten, verzekeringspremiën e. d. voor rekening van den afnemer komen, terwijl de grossier franco huis verkoopt.) Onder dergelijke omstandigheden is het denkbaar, dat de kleinhandelaar er de voorkeur aan zou geven, in den vervolge bij den grossier te koopen, hetgeen dus op een inschakelingstendenz zou neerkomen.

Bij „aan-prijzen“-regelingen is van overheidswege vastgesteld, welke prijzen ten hoogste aan den detailhandel mogen worden gevraagd, waarbij deze maximumprijzen in het algemeen niet alleen voor den fabrikant, maar ook voor den groothandel gelden.

Terwijl onder invloed van de in schaarschtijd waarschijnlijke onderbezetting van het verkoopapparaat bij den fabrikant in dit geval een uitschakelingstendenz te verwachten is, zal uit een oogpunt van kosten de kleinhandelaar onderzoeken, welke verkooper bij de gegeven prijzen hem de beste diensten bewijst. Een bepaalde tendentie kan, uitsluitend bezien in het licht van de te betalen prijzen, niet worden aangeduid.

Anders ligt het bij „door-prijzen“-regelingen. In die gevallen heeft de detailhandelaar bij een gegeven verkoopprijs de keuze tusschen twee prijzen, nl. den verkoopprijs van den fabrikant en den verkoopprijs van den grossier. Indien de kleinhandelaar voor minder dan de grossiersmarge die werkzaamheden kan verrichten, die de fabrikant niet en de grossier wel voor hem verzorgt, ontstaat er een uitschakelingstendenz. In het omgekeerde geval een inschakelingstendenz.

Is de prijsvorming zoodanig geregeld, dat de handel zijn inkoopprijs ten hoogste mag verhoogen met de op 9 Mei gebruikelijke absolute marge, dan zal de detailhandelaar zelf geen direct voordeel hebben van rechtstreeksche inkoop tegen een lagere prijs bij den fabrikant. (Het verschil tusschen den verkoopprijs van den grossier en den fabrikant komt in dat geval den consument ten goede.)

Inkoop rechtstreeks bij den fabrikant zal in het algemeen zelfs leiden tot een verlaging van de netto-winst per eenheid. Men mag immers aannemen, dat de grossier tegenover de door hem gecalculerde marge zekere diensten weet te stellen, welke kosten de detailhandelaar uit zijn gegeven marge zal moeten betalen, indien hij zijn goederen direct van den fabrikant betreft.

In het bijzonder geldt dit voor die gevallen, waarin voor den fabrikant een „door-prijs“ is vastgesteld. Bij de behandeling in het vorige nummer van de in- en uitschakelingstendenties aan de zijde van den fabrikant zagen wij reeds, dat hij geneigd zal zijn, ter vermindering van de extra-kosten, welke de directe levering aan den detailhandelaar medebrengt, den grossier in te schakelen. De vaststelling van een in centen uitgedrukte detailhandelsmarge heeft dus de tendenz de inschakeling te bevorderen.

Is, zooals in enkele gevallen voorkomt, den detailhandelaar toegestaan zijn inkoopprijs ten hoogste met een procentueele marge te verhoogen, dan wordt zijn absolute marge grooter, naarmate hij duurder inkoop, hetgeen de tendenz tot inschakeling van den groothandel nog versterkt.

Volledigheidshalve zij opgemerkt, dat in wezen ook in den kleinhandel de vergelijking van de verschillende kosten een vergelijking van differentieele kosten moet zijn, indien, zooals wij aannemen, de ondernemer streeft naar een maximale winst. Indien tengevolge van een onderbezetting in de inkoopafdeeling (waaronder de opslagruimten de debiteuren-administratie e. d. in dit verband kunnen worden gerekend) een vergrooing van de met den inkoop samenhangende werkzaamheden geen evenredige kostenstijging geeft, zal de detailhandelaar met relatief geringe kosten bepaalde werkzaamheden van den grossier of den fabrikant kunnen overnemen, hetgeen een uitschakelingstendenz in het leven roept.

c. De positie van den groothandel.

Uit het voorgaande zagen wij, dat de positie van den groothandel in verschillende gevallen wordt bedreigd door uitschakelingstendenties, welke zoowel van de zijde van den fabrikant als van de zijde van den kleinhandel kunnen uitgaan. Onder andere omstandigheden ontstaat er een neiging van haar diensten gebruik te maken, waarbij het initiatief wederom zoowel van den fabrikant als van den detaillist kan uitgaan.

Op welke wijze de grossier zich tegen de uitschakelingstendenties kan verdedigen en hoe hij staat tegenover de bereidheid van fabrikant of kleinhandelaar om van zijn diensten gebruik te maken, wordt in de eerste plaats bepaald door vergelijking van kosten en opbrengsten.

Deze vergelijking draagt wederom een differentieel karakter, waardoor de grossier vrij lang bereid zal zijn zich tegen uitschakeling te verdedigen, welke hem immers met ongedekte vaste kosten zou laten zitten.

Normaliter zal hij zich kunnen handhaven, indien hij

¹⁾ Vgl. „In- en uitschakeling van den groothandel in industrieel producten onder het huidige systeem van beheerschte prijzen I“, in „E.-S.B.“ van 24 Mei 1944.

zijn marge zoover verlaagt, dat zij lager komt dan de kostenstijging, welke de fabrikant of kleinhandelaar per eenheid ondervindt bij het overnemen van de grossiersfuncties. Of hij inderdaad zoover zal willen gaan, hangt dus niet alleen af van de starheid in de kostenstructuur van den grossier zelf, maar ook van de kostenstructuur van den fabrikant of detaillist.

In verschillende gevallen kan onder het huidige systeem van beheerschte prijzen de grossier zijn „natuurlijk” verdedigingsmiddel niet toepassen.

Moet hij zich bijv. verweren tegen een van den fabrikant uitgaande uitschakelingstendenz, dan zal het hem weinig baten, indien hij zijn heil zoekt in het prijsgeven van een deel van zijn marge ten behoeve van den detailhandelaar. De fabrikant, die daar geen voordeel van heeft, zal hem niet meer leveren. (Ter voorkoming van misverstand zij er aan herinnerd, dat wij voorloopig slechts rekening houden met verschuivingen in kosten en prijzen.) Bovendien zal in sommige gevallen, bijv. bij een maximum-detailhandelsmarge, de detaillist een margeverlaging van de zijde van den grossier niet eens ten eigen bate kunnen aanwenden zonder een prijsvoorschrift te overtreden!

Meer kans op succes zou hij hebben, indien hij den fabrikant een hooger prijs aanbod en dus bij den gegeven prijs voor verkoop aan den detaillist met een kleinere bruto-winstmarge genoegen nam. De fabrikant zal een dergelijk aanbod in het algemeen echter niet kunnen aannemen, zonder zich aan een prijsovertreding schuldig te maken. Ook een wijziging van de leverings- en betalingscondities ten gunste van den fabrikant zal in het algemeen ontoelaatbaar zijn.

Bestaat er bij den detaillist een neiging tot uitschakeling, dan kan onder omstandigheden ook bij de huidige prijspolitieke maatregelen marge-verlaging wel succes hebben, nl. in die gevallen, waarin geen maximum-kleinhandelsmarge, maar wel maximum-consumentenprijzen zijn vastgesteld.

Is daarentegen de kleinhandelsmarge aan een maximum-bedrag of percentage van den inkooprij gebonden, dan zal de grossier weer niet mogen trachten, door den kleinhandelaar een deel van zijn grossiersmarge aan te bieden, een bij dezen bestaande uitschakelingstendenz te neutraliseeren²⁾.

Met het bovenstaande hebben wij enkele gevallen besproken, waarin in- en uitschakelingstendenzen, als gevolg van veranderingen in functies, kosten en prijzen, onder invloed van de prijsmaatregelen konden worden aangeduid.

Deze factoren alleen zijn echter niet beslissend. Onder II³⁾ noemden wij ook de „machtsverhoudingen en de inzichten”.

V. Wat de machtsverhoudingen betreft, kan gedacht worden aan allerlei soorten van overeenkomsten, de verhouding leverancier-afnemer regelende (financieele bindingen, monopolioide posities e. d.). De oorlogsomstandigheden zullen ook op deze machtsfactoren haar invloed hebben uitgeoefend. De in het algemeen groeiende liquiditeit der ondernemingen bijv. zal de positie van den credietgever hebben verzwakt.

Zoo kwam het wel voor, dat slechts door een permanente schuldverhouding tusschen grossier en detaillist, de winkelier nog aan den grossier gebonden werd. Bij een toenemende liquiditeit bij den detailhandelaar kon deze machtspositie worden doorbroken en een uitschakelingstendenz in het leven worden geroepen.

¹⁾ Weliswaar hebben wij bij de bespreking van de in- en uitschakelingstendenzen van de zijde van den detailhandelaar bij dergelijke prijsregelingen een inschakelingstendenz geconstateerd, doch deze uit prijzen- en kostenverhoudingen voortvloeiende tendenz kan meer dan gecompenseerd worden door in tegengestelde richting werkende factoren, waarvan wij enkele hierna zullen behandelen.

²⁾ Zie „E.-S.B.” van 24 Mei 1944, blz. 274.

Veel belangrijker is in dezen tijd echter de vraag, of de koper dan wel de verkoper de sterkste positie op de markt inneemt.

Tot nu toe zijn wij er van uitgegaan, dat, tengevolge van de schaarschte en de gegeven prijzen, de verkoper de sterkste positie innam.

Zoodra echter de voorziening van de afnemers niet meer afhangt van de bereidwilligheid van een bepaald leverancier, bijv. doordat het artikel slechts op rantsoenbonnen of door middel van aankoopvergunningen verkrijgbaar is, wordt de kooperspositie weer sterker.

Naarmate het voor den leverancier moeilijker is bepaalde afnemersgroepen te bevoordeelen, neemt de positie van den koper in kracht toe. In de practijk blijkt dit soms tot een ware concurrentiestrijd om de bonnen te kunnen leiden. Deze wordt eerst uitgevochten tusschen de winkeliers onderling en daarna tusschen de grossiers onderling, eventueel tusschen grossier en fabrikant.

In die gevallen kan de winkelier dus groote kracht bijzetten aan zijn uitschakelingswensen. Anderzijds heeft de grossier vaak door zijn assortiment een goede gelegenheid om bepaalde klanten te bevoordeelen, hetgeen een zeker tegenwicht vormt op de uitschakelingstendenties van de zijde van den winkelier.

Tenslotte willen wij nog den wensch van de afnemers, om zoo dicht mogelijk bij de bron te koopen, noemen als een factor, welke tot sterke uitschakelingstendenties kan aanleiding geven.

VI. Hoewel wij niet gepoogd hebben volledig te zijn, meenen wij wel de voornaamste factoren behandeld te hebben en te mogen concluderen, dat, indien de fabrikant slechts de bedoeling zou hebben om, binnen de door de wet toegelaten grenzen, gedurende den oorlogstijd een zoo groot mogelijke winst te behalen, belangrijke uitschakeling te verwachten zou zijn, temeer daar onder omstandigheden een soortgelijk streven van den winkelier te verwachten is, terwijl de verdedigingsmogelijkheden voor den grossier in verschillende gevallen bepaald ongunstig zijn te noemen.

Dat toch in de practijk niet zulk een groote uitschakeling is te zien als op grond van het hiervoren gegeven beoog kon worden verwacht, kan uit verschillende feiten worden verklaard.

In de eerste plaats zijn het niet alleen de kosten- en opbrengstverhoudingen tijdens den oorlog, doch ook die van na den oorlog, welke de winstmogelijkheden van den fabrikant beheerschen.

De ondernemer, die na den oorlog weer gebruik moet maken van den groothandel om zijn producten te kunnen afzetten, zal er niet gemakkelijk toe over te halen zijn om een klant van den grossier nu rechtstreeks te leveren.

Om zijn goodwill niet te verliezen zal de fabrikant streven naar een zoodanige distributie van de beperkte productie, dat de uiteindelijke verbruikers zoo gelijk mogelijk worden bevoorrad. In die gevallen, waarin hij de omzetten in zijn artikelen van de winkeliers, die via grossiers kochten, niet kent, zal hij vaak van den tusschenhandel gebruik blijven maken, daarbij eventueel het risico, dat de nieuwe schakel een deel der goederen in den sluishandel voert, op den koop toe nemend.

Naast deze economisch rationeele overwegingen spelen ook vaak ethische motieven een rol. Verschillende fabrikanten, die uitsluitend met het oog op hun financieele belangen besloten zouden hebben den grossier uit te schakelen, doen zulks niet, indien zij gelooven den grossier, met wien zij jarenlang vriendschappelijke zakenbetrekkingen hebben onderhouden, onder de huidige omstandigheden in ernstige moeilijkheden te brengen.

VII. In het voorgaande is, naar wij meenen, aangetoond, dat in de practijk de arbeidsverdeling tusschen industrie en handel voortdurend aan veranderingen blijft blootgesteld.

Reeds de in de Prijzenbeschikking 1940 no. 1 neergelegde prijzenstop had tot gevolg, dat in- en uitschakelingstendenties in het leven werden geroepen. In tegenstelling tot hetgeen velen meenen, beteekende het naar boven begrenzen van prijzen en marges geen consolidatie van de op 9 Mei bestaande arbeidsverdeling.

Integendeel, de Prijzenbeschikking 1940 no. 1, het uitgangspunt voor een reeks maatregelen tot het scheppen van eenige orde in een dreigenden chaos in de prijsvorming, limiteerde prijzen en marges, die, om zich eenigszins te kunnen aanpassen bij de veranderingen, welke zich in de overige de arbeidsverdeling bepalende factoren voordeden, ook naar boven een zekere bewegelijkheid noodig hadden.

Voorts bespraken wij verschillende typen van prijsregelingen, waarbij in vele gevallen een in een bepaalde richting werkende invloed op de arbeidsverdeling tusschen handel en industrie kon worden aangeduid.

Tenslotte noemden wij enkele buiten de prijsvorming liggende factoren, welke eveneens hun invloed doen gelden.

Waar zooveel quantitatief moeilijk te benaderen omstandigheden een rol spelen, zal men vaak kunnen volstaan met af te wachten hoe één en ander zich in de practijk ontwikkelt. Naar ons gevoelen zal daarbij in het algemeen wel blijken, dat tijdelijke oorlogswinsten niet van beslissenden invloed zijn op de besluiten van de bonafide ondernemers. In het algemeen heeft men voldoende oog voor de positie, die men verwacht na den oorlog te zullen innemen. Voorzover de practijk zich in dezen zelf een weg tracht te banen, dient men, zolang zich geen excessen of evidente onjuistheden voordoen, zich van ingrijpen te onthouden.

Nu zullen inschakelingstendenties in het algemeen weinig stof doen opwaaien. Zoodra echter uitschakeling dreigt of een feit wordt, blijken vele tusschenhandelaren, die zich in hun bestaan bedreigd gevoelen, alles in het werk te stellen om de positie, die zij hadden, te behouden.

Voorzover zij daartoe de hulp inroepen van de Overheid, dient wel nauwkeurig te worden bezien, of de uitschakeling uit een oogpunt van algemeen belang schadelijk geacht moet worden, dan wel samenhangt met onder de huidige omstandigheden ontoelaatbare winsten, welke tengevolge van de uitschakeling zouden zijn te behalen.

Onder de huidige prijzenpolitiek is eerst sprake van een ontoelaatbare winst, indien de prijs van een goed veruitgaat boven den kostprijs, op basis van normale bezetting en toelaatbare kosten berekend.

Zou juist door de uitschakeling een ontoelaatbare winst zijn te behalen, dan beteekent zulks, dat de handelsmarge relatief te hoog is in vergelijking met den „normalen kostprijs“ der te vervullen handelstechnische functies. De oplossing zal dan gevonden kunnen worden in een verlaging van de handelsmarge.

In vele gevallen echter zal het voordeel, dat de uitschakeling den fabrikant biedt, gezocht moeten worden in de kans om een betere dekking der vaste kosten te verkrijgen, waardoor hij zijn onderbezettingsverliezen eenigszins zal kunnen beperken.

Uit een oogpunt van prijzenpolitiek kan hiertegen geen bezwaar worden gemaakt. Wel zou de tusschenhandel mogen verlangen, dat hij in zijn natuurlijke verdedigingsmiddelen niet wordt belemmerd. Dit beteekent, dat de Gemachtigde voor de Prijzen onder omstandigheden bereid moet zijn een door den grossier ten behoeve van den fabrikant aangeboden margeverlaging goed te keuren, ook al zou daardoor de verkoopprijs van den fabrikant uitgaan boven den prijs, dien hij op basis van de Richtlijnen van de prijsvaststelling zou mogen berekenen.

Indien de uitschakeling geen verband houdt met uit prijzenpolitiek oogpunt ongewenschte winstverschuivingen, doch om andere economische of sociale redenen onverantwoord moet worden geacht, lijkt het ons beter,

dat daartoe strekkende voorzieningen niet worden getroffen door den Gemachtigde, maar door het betrokken Departement. Het Departement zal zoo noodig op directe wijze het euvel kunnen bestrijden, hetgeen verre de voorkeur verdient boven den indirecten en moeilijk in de hand te houden invloed, welke via de prijsvorming kan worden uitgeoefend.

Wij meenen, in verband daarmee, in beginsel te moeten afwijzen het systeem, waarbij men bij het opstellen van prijsregelingen een zoodanigen vorm kiest, dat de invloed, dien men op de in- en uitschakeling verwacht uit te gaan van de betrokken prijsregeling, tegengesteld is aan de uit anderen hoofde verwachte in- of uitschakelingstendentie.

Wel zou het aanbeveling verdienen, indien bij het ontwerpen van prijsregelingen nauwkeurig werd bezien, hoe, met behoud van de doeleinden der prijspolitiek, een zoo nauw mogelijke aansluiting aan de bestaande handelspractijk kan worden gevonden.

A. KRAAL.

DE GEMEENTEN EN DE ORGANISATIE VAN HET BEDRIJFSLEVEN.

Onder bovenstaanden titel heeft de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten een werkje het licht doen zien van de hand van Dr. Chr. Plomp, bestemd om den lezer in te wijden in de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie, beoordeeld van het standpunt der gemeenten¹⁾.

De gemeenten staan tegenover deze nieuwe bestuursrechtelijke creatie ietwat onwennig. Wel zijn reeds drie jaren verlopen sedert het Verordeningblad publiceerde het Besluit van den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, betreffende den opbouw van een zelfstandige organisatie ter ontwikkeling van het bedrijfsleven, maar bijzondere belangstelling voor dit besluit en den stroom van daaruit voortvloeiende of daarmee verband houdende regelingen vindt men in gemeentelijke kringen niet. Toch zou deze afwezigheid van belangstelling eenige verwondering moeten wekken. In de eerste plaats om den nadruk, dien men in de uiteraard nog schaarsche literatuur heeft gelegd en leggen wil op de overeenstemming en het verschil tusschen de gemeenten, als vertegenwoordigsters bij uitstek der territoriale decentralisatie, en de door de commissie-Woltersom in het leven geroepen geweldige reeks doelcorporaties; in de tweede plaats om de gevolgen, die de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie voor de gemeenten hebben kan en waarvan men zich veelal nog niet voldoende rekenschap heeft gegeven.

Wat beteekent de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie voor het openbaar bestuur in het algemeen? Het is plotseling een duizendtal corporaties rijker geworden, gebaseerd op totaal andere beginselen dan die, waarvan de structuur der andere openbare lichamen doortrokken is.

Wij hebben den indruk, dat bij de vorming der bedrijfscorporaties, die thans in zoo grooten getale op het publieke erf zijn verschenen, de consequenties, welke dit voor de daarin samengevatte talloze groepen zal moeten hebben, niet geheel zijn overzien.

„De overeenkomstig artikel 1, lid 2, opgerichte en erkende bedrijfsorganisaties zijn lichamen in den zin van artikel 152 van de Grondwet“. Aldus art. 1a van het basisbesluit van 31 October 1940, dat voorts den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart machtigt, verordenende bevoegdheid aan die organisaties toe te kennen.

Hierdoor zijn de bedrijfsorganisaties getreden in de categorie corporaties, die in hoofdstuk V der Grondwet worden aangeduid als *openbare* lichamen voor beroep en

¹⁾ „De gemeenten en de organisatie van het bedrijfsleven“. Verzameling voorschriften van een toelichting voorzien door Dr. Chr. Plomp. Uitgave van de Vereeniging van Nederlandsche Gemeenten, 's-Gravenhage 1943.

bedrijf, rechtsfiguren dus, die, evenals provincies, gemeenten, waterschappen, veenschappen, veenpolders, de openbare lichamen, „de Wieringermeer” en „de Noord-Oostelijke polder”, van publiekrechtelijken huize zijn.

Dit brengt reeds onmiddellijk consequenties mede voor de werking der nieuwe organisaties: het personeel is in openbaren dienst en komt daardoor, voorzoover het in het bezit is van een ambtelijke aanstelling, te vallen onder de werking van verschillende administratiefrechtelijke wetten, waarvan wij in het bijzonder noemen de Ambtenarenwet 1929, terwijl men eveneens zal moeten bedacht zijn op de Pensioenwet 1922 en de bepalingen in de sociale verzekeringswetten, voorzoover deze afzonderlijke bepalingen bevatten ten aanzien van publiekrechtelijke lichamen.

De Pensioenwet 1922 spreekt van hen, die, benoemd door het daartoe bevoegd gezag van Rijk, provincie, gemeente, waterschap, veenschap of veenpolder, in vasten dienst een betrekking bekleeden, waaraan een wedde is verbonden uit de inkomsten van één of meer dier lichamen. En volgens de Ambtenarenwet 1929 is ieder ambtenaar in den zin dier wet, die in openbaren dienst is aangesteld om hier te lande werkzaam te zijn. Is de tweede omschrijving ruimer, ook in het systeem der Pensioenwet past ongetwijfeld een toekenning van rechten aan het personeel der bedrijfsorganisaties in vasten dienst.

Het begrip „openbare dienst” is onverbrekkelijk verbonden aan de hoedanigheid van „openbaar lichaam”, thans aan de bedrijfsorganisaties toegekend. Ook andere deelen van ons positief recht, bijv. het strafrecht, verbinden aan dit begrip onder bepaalde omstandigheden rechtsgevolgen. Verder zij gewezen op art. 1637z Burg. Wetboek, waar de bepalingen van het B.W., inzake de arbeidsovereenkomst, alleen dan voor de verhouding tusschen een publiekrechtelijk lichaam en zijn werknemer geldig worden verklaard, wanneer dit uitdrukkelijk is bepaald, hetzij door of namens partijen voor of bij den aanvang der dienstbetrekking, hetzij bij wet of verordening. In dit verband is tevens van belang artikel 134 van de Ambtenarenwet 1929, waarbij o.a. aan de Rijks-overheid de verplichting wordt opgelegd bepalingen vast te stellen ten aanzien van de gevallen, waarin en de voorwaarden, waaronder door of vanwege het Rijk indienstneming van personeel op arbeidsovereenkomsten naar burgerlijk recht kan plaats hebben. Zoo ook bevat art. 125 der Ambtenarenwet ten aanzien der ambtenaren een voorschrift tot vaststelling van algemeene bepalingen tot regeling van den rechtstoestand.

Wij wijzen voorts op de vrijstellingen, die in onze fiscale wetgeving voorkomen ten opzichte van objecten, voor den openbaren dienst bestemd.

Enige consequenties van het overgaan in openbaren dienst stipten wij aan. De corporaties en de personen in haar dienst zullen daarmede op één of andere wijze te maken hebben of te maken krijgen.

Natuurlijk zou ook een andere constructie mogelijk zijn geweest.

En waarschijnlijk is aanvankelijk aan een andere constructie gedacht. Volgens een mededeeling van Mr. E. Bloembergen in het „Nederlandsch Juristenblad” van 13 Februari 1944 (blz. 42) is de opzet eerst deze geweest, dat de bedrijfsordening zou zijn een privaatrechtelijke, waardoor de ontwikkeling van wat bij ons reeds in verschillende bedrijfstakken gegroeid was zou worden voortgezet. Men zou zich een samenstel van privaatrechtelijke lichamen hebben kunnen denken, overkoepeld door een instituut met publiekrechtelijk karakter, economische richtlijnen vaststellende voor het geheele bedrijfsleven of gedeelten ervan. Het karakter van openbaar lichaam zou dan slechts aan dit toplichaam zijn toebedeeld geweest en eveneens de verordenende bevoegdheid, wat in het beginstadium van deze ontzaglijke schepping ongetwijfeld een voordeel zou zijn geweest.

Blijkbaar is men later van standpunt veranderd. Art. 1a van het basisbesluit, ingevoegd bij besluit van 8 Mei 1941 (Verordeningblad 89/1941), verklaart de, overeenkomstig artikel 1, lid 2, van verordening 206/1940, opgerichte en erkende bedrijfsorganisaties tot lichamen in den zin van artikel 152 van de Grondwet. De arbeid der Commissie-Woltersom heeft daardoor tot resultaat gehad de op-richting van een duizendtal met openbaar gezag bekleede en voor een deel tevens met verordenende bevoegdheid toegeruste corporaties.

Het spreekt vanzelf, dat een dergelijke juridische „nieuwbouw” aan het totale beeld van ons openbaar bestuur een gewijzigd aspect geeft. En dat de bouwmeesters met groote zorgvuldigheid hebben moeten nagaan, of de verbinding van de oude constructie met de nieuwe op de juiste wijze is totstandgebracht. Alleen door de grootst mogelijke omzichtigheid te betrachten zal het ontstaan van uiterlijke of innerlijke gebreken kunnen worden voorkomen.

Is die zorgvuldigheid betracht?

Beoordeeld van de zijde der provincies en gemeenten stellig niet. Toen eenmaal vaststond, dat de verordenende bevoegdheid op ruime schaal onder de talrijke in het leven te roepen organisaties zou worden gedistribueerd, had men moeten bedenken, dat ons vaderland nog ruim duizend andere openbare corporaties telt, met een veel ruimere wetgevende bevoegdheid (de waterschappen, enz., laten wij hier buiten beschouwing). De botsing van bevoegdheden tusschen de territoriale lichamen onderling, welke in den loop van een kleine eeuw op grond van de in de organieke wetgeving getrokken lijnen aanleiding gaf tot een fijn uitgesponnen administratieve en rechterlijke jurisprudentie, kan ook hier niet uitblijven. En waar zijn dan de door de wetgeving aangegeven grenzen? Men kan deze vraag alleen voorbijgaan, wanneer men aanneemt, dat de centrale administratie (van het Departement van Binnenlandsche Zaken en niet die van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, noch die van het Departement van Landbouw en Visserij) bij elk conflict zal worden betrokken om te onderzoeken, of wellicht wegens strijd met het algemeen belang het doodvonnis over de verordeningen der territoriale lichamen, die zich met de verordeningen der bedrijfsorganisaties niet mochten verdragen, zou moeten worden uitgesproken.

Zoo kan er zich dan een jurisprudentie vormen. Dat neemt intusschen niet weg, dat de in art. 194 der gemeentewet opgenomen eenvoudige regel, omtrent de verhouding tusschen de gemeentelijke verordening enerzijds, de wet (in formeelen zin), den algemeenen maatregel van bestuur, de provinciale en de intercommunale verordening anderzijds, hier op één of andere wijze tot voorbeeld moet dienen. Dat de suprematie van de verordening der bedrijfsorganisatie boven die van de gemeente van nature of zelfs rechtens uit den aard der eerstbedoelde verordening zou voortvloeien, kan naar ons voorkomt niet met grond worden volgehouden, al pleiten daarvoor de jure constituendo goede redenen.

Geldt dit alles het vraagstuk der verhouding tusschen de territoriale lichamen en de bedrijfscorporaties op het terrein der wetgevende bevoegdheid, ook ten aanzien van het bedrijfsbeheer rijst de vraag, of het beeld van het openbaar bestuur in zijn geheel de commissie-Woltersom en haar adviseurs wel duidelijk voor den geest stond.

Men kan in de eerste plaats de vraag stellen: was hier een terrein van werkzaamheid voor een publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie? Wat is haar doel? Het geheele bedrijfsleven te brengen onder leiding van het openbaar bestuur, in handen van één groot aantal organen, voortkomende uit het bedrijfsleven zelf, dat met wetgevende macht binnen den eigen kring kan worden toegerust. Zóó kon het bedrijfsleven worden geëmancipeerd en tegelijkertijd worden doortrokken van aan het algemeen belang ont-

leende normen. Was er, zoo vraagt men aan de zijde der overheidslichamen met openbare nutsbedrijven, uit één van deze beide oogpunten aanleiding om de Overheid zelf in het georganiseerde openbare bedrijfsleven, opgebouwd op de talloze particuliere ondernemingen, te doen opgaan? Zijn, uit een oogpunt van openbaar bestuur, de openbare nutsbedrijven niet méér van het eigen vleesch en bloed der Overheid dan de bedrijfsorganisaties?

Men heeft zich hierover het hoofd niet gebroken. En het heeft nog groote moeite gekost, aan de openbare nutsbedrijven, deelen van de door de Overheid zelf bestuurde huishouding, een afzonderlijke plaats te verzekeren in de Hoofdgroep Industrie (Bedrijfsgroep XXVIII, Vakgroepen 1. Electriciteitsbedrijven, 2. Gasbedrijven, 3. Waterleidingbedrijven).

Ook hier heeft men, naar ons voorkomt, aan het eigen karakter van onze overheidsstructuur niet de daaraan toekomende aandacht geschonken. De openbare nutsbedrijven zijn voortaan op economisch terrein gebonden aan het gezag van een andere Overheid dan die van de eigen gemeente of de eigen provincie. Zoo zijn ook de gemeentelijke woningbedrijven bij een ander overheidslichaam ingedeeld, t.w. bij de Sectie „Woningbouwverenigingen” van de Ondervakgroep „Exploitatie van en Handel in Onroerende Zaken”, behoorende tot de Vakgroep „Onroerende Zaken” der Hoofdgroep „Banken”.

Aanvankelijk waren de provinciale en gemeentelijke bestuursorganen zelfs uitgesloten van elken invloed in de bedrijfsorganisaties ten aanzien van de ondernemingen hunner provincie en gemeente. De directeurs traden als uitsluitende vertegenwoordigers op. Later heeft men de hier gemaakte fout hersteld.

Het is in denzelfden gedachtengang een te betreuren omissie, dat men bij de instelling van de Centrale Commissie ter Voorbereiding Verordeningen Bedrijfsorganisaties niet naast den ambtenaar-toehoorder van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, mede de figuur heeft geschapen van een toehoorder-ambtenaar van het Departement van Binnenlandsche Zaken, teneinde daardoor aansluiting van de nieuwe wetgeving aan de bestaande wetten te bevorderen.

Wij hebben met het vorenstaande slechts enkele vragen aangeroerd van de vele, die er op dit gebied rijzen. Het boekje van Dr. Plomp geeft een veelzijdig en volledig overzicht van de punten van aanraking van de gemeenten met de nieuwe bedrijfsorganisaties. Hij verbindt daaraan een samenvattende beschouwing, die tot doel heeft, den lezer in de stof in te leiden. Hij maakt den lezer vertrouwd met de nieuwe, op het eerste gezicht weinig duidelijke, begrippen van deze nieuwe rechtsstof, als „horizontale” en „verticale organisaties”, „dwarsverband”, enz. Zelfs kwamen wij tegen den term „verticaal getinte organisatie”. In het algemeen achten wij de staats- en administratief-rechtelijke opmerkingen, die de schrijver aan het onderwerp verbindt, niet de meest overtuigende. Het is voor het overige, zoodra men den gedachtengang, waarop de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie is opgebouwd gaat ontleden, niet onbegrijpelijk, dat er denkbeelden naar voren komen, die ons vanouds bekend zijn uit de verhouding van Rijk, provincie en gemeente. Op blz. 70 legt de schrijver er den nadruk op, dat de toekomstige leiders de noodzakelijkheid moeten inzien van het praevaleeren van het geheel boven het deel. Op de volgende pagina haalt de schrijver met instemming Prof. Romme aan, die bepleit het recht van zelfwerkzaamheid der lagere gemeenschappen.

Een kostelijk goed. Maar zal de eerste stelling niet altijd op gespannen voet blijven met de tweede?

Het is een zoeken en tasten naar nieuwe wegen. Met den opbouw van de publiekrechtelijke bedrijfsorganisatie heeft men een forschen stap gedaan. Dr. Plomp licht ons in omtrent de gevolgen, die aan dezen stap voor de ge-

meenten verbonden zijn, en de vele bijzonderheden, waarop de gemeenten zullen hebben te letten bij het contact met de nieuwe autoriteiten. Veel is in dit boekje verzameld, waarvan de kennisneming voor de gemeenten beteekenis heeft. Wij wijzen op de opmerkingen over de openbare nutsbedrijven, de reinigingsbedrijven, de gemeentelijke banken, de bouwnijverheid, de vestiging en uitbreiding van bedrijven, prijzenkwesties, normalisatievoorschriften, vakopleiding, contact met de Kamers van Koophandel en Fabrieken en de verordenende bevoegdheid, waaraan dan nog, gelijk wij reeds opmerkten, een inleidende beschouwing over de bedrijfsorganisatie voorafgaat. De pennevrucht van Dr. Plomp heeft daardoor ook waarde voor anderen dan die bij de gemeentebesturen betrokken zijn, al wordt de beschouwing wel vooral in verband gebracht met den arbeid der gemeenten.

Het spreekt vanzelf, dat een onderwerp van zoo weidsche allure tot allerlei beschouwingen van economischen, staats- en administratiefrechtelijken en staatkundigen aard aanleiding zou kunnen geven. Het is de bedoeling niet van deze opmerkingen, verder te gaan dan de aandacht te vestigen op het praktische, beknopte en toch voor het doel, waarvoor het werd geschreven, zeker volledige boekje van Dr. Plomp.

Mr. A. KOELMA.

AANTEKENINGEN

DE ECONOMISCHE TOESTAND VAN ZWEDEN GEDURENDE HET EERSTE KWARTAAL VAN 1944 ¹⁾.

Algemeene toestand.

Het vijfde oorlogsjaar heeft een beachtenswaardige verandering voor het economisch leven van Zweden met zich gebracht, doordat de ondernemersactiviteit in merkbaar geringere mate dan tevoren door gebrek aan grondstof, brandstof en arbeidskrachten werd geremd. De ontwikkeling is ten deele gunstig, ten anderen deele minder gunstig geweest. Eenerzijds nam het aanbod van waren toe, ingevolge de productietoename in den landbouw, den vooruitgang der vervangingsmiddelenindustrie en den ruimeren aanvoer uit het buitenland. Daarnaast echter hebben verschillende omstandigheden tot resultaat gehad, dat de productie terugliep, waardoor de vraag naar bepaalde productiefactoren verminderde. In dit verband dienen vooral de achteruitgang van de afzetkansen naar het buitenland voor boschproducten, verder de teruglopende bewapeningsopdrachten en tenslotte wellicht ook een bepaalde onmeetbare terughouding, tengevolge van verwachtingen van een spoedig naderende einde van den oorlog, genoemd te worden. Tengevolge hiervan is de index der industriele productie, die van Augustus tot November 1943 weder was opgelopen, in het begin van het jaar, in verband met den steeds slechteren gang van zaken in de cellulose-industrie, weer iets achteruitgelopen. Een stijging der productie is vooral waar te nemen bij de zware industrieën. Zoo steeg de productie-index voor de ijzer- en staalindustrie van 133 in Augustus tot 140 in Januari en voor de machine-industrie van 154 tot 166 in December, wat een nieuw hoogtepunt beteekent. Deze olopende beweging weerspiegelt natuurlijk in eersten aanleg den verbeterden toestand ten aanzien van de arbeidskrachten, doch mogelijk ook tot op zekere hoogte het verdwijnen, of althans verminderen, van het scepticisme ten aanzien van den eindtermijn van den oorlog, in verband waarmee de industrie tot nieuwe en vervangingsinvesteeringen overging. Ondanks verminderde bewapeningsopdrachten, bleef het verbruik van ijzer gedurende 1943 op een peil van circa 1 miljoen ton, terwijl ook voor dit jaar een dergelijke omvang wordt verwacht. De investeringsactiviteit heeft

¹⁾ Volgens gegevens ontleend aan het kwartaalbericht van de „Skandinaviska Banken” April 1944.

voor de werkgelegenheid in de zware industrie een stabiliserende factor van den eersten rang beteekend. De bekend geworden investeringen van de industrie beliepen in 1943 641 Kr., dus nagenoeg evenveel als het jaar tevoren (nl. 640 miljoen Kr.). Voorzover men kan oordeelen, zal het loopende jaar een investeringsactiviteit van niet minder belangrijken omvang doen zien.

Deze zelfde stabiliteit doet zich ook gelden in den woningbouw. De in 1943 tot stand gebrachte vereffening der seizoensschommelingen is gehandhaafd en zelfs verder ontwikkeld. De bouwnijverheid is gedurende den winter buitengewoon levendig geweest; bij de jaarswisseling waren in plaatsen met bebouwde kom niet minder dan 17.000 woningen in aanbouw, tegen 12.500 op hetzelfde tijdstip in het jaar tevoren.

De houtverwerkende industrie.

Het donkere punt in de Zweedsche conjunctuurontwikkeling wordt steeds meer gevormd door de houtverwerkende industrieën. In Januari liep de productie-index voor de cellulose en de papierindustrie opnieuw terug en wel van 46 op 40, terwijl het peil een jaar geleden nog bij 65 lag. Gedurende 1943 is de verwerking van papiermassa van de helft tot op een derde der capaciteit gedaald. Het schijnt onzeker, of de verwachtingen, welke de Zweedsch-Duitsche handelsovereenkomst wekte, werkelijk in vervulling zullen gaan. Deze overeenkomst voorzagt in een uitvoerhoeveelheid van cellulose van 200.000 ton. Tot dusver zijn dit jaar slechts 30.000 ton verkocht, terwijl een nog geringere hoeveelheid werd geleverd.

Om de werkloosheid in dezen bedrijfstak tegen te gaan, wordt thans tot op zekere hoogte op voorraad gewerkt. Daar de onverkochte voorraden reeds bij de jaarswisseling groot waren — 415.000 ton tegen 100.000 ton op hetzelfde tijdstip in de beide voorafgaande jaren — zal daardoor tegen den zomer een zeer belangrijke voorraadvorming plaatsvinden; men rekent op een voorraad van 550.000 tot 600.000 ton op 1 Juni, nog afgezien van de voedercellulose.

Ook in de houtwarenindustrie is de uitvoer ingekrompen; daar deze industrie echter steun vond in de thans tamelijk levendige bouwbedrijvigheid, is de uitkomst niet zoo ongunstig geweest als bij de cellulose-industrie.

De ontwikkeling van de productie in de hout- en cellulose-industrie heeft wel de situatie van de houtverzorging vereenvoudigd, daar door het vrijkomen van arbeidskrachten de voorziening met brandhout thans zonder speciale maatregelen kan worden bereikt. Ook de invoer van brandstoffen heeft een relatief gunstig verloop gehad en bereikte in het vorige jaar 4,8 miljoen ton, tegen 3,9 miljoen in 1942. Daar deze ontwikkeling zich ook gedurende Januari en Februari van dit jaar relatief bevredigend heeft voortgezet, schijnt de brandstofpositie momenteel eenigszins gunstiger. Tot de verbetering draagt ook bij, dat de winning van elektrischen stroom voortdurend intensief wordt uitgebreid, hetgeen tengevolg heeft gehad, dat het gevaar van een tekort aan stroom en van een stroomrantsoneering practisch gesproken uit den weg is geruimd.

Het terugloopen van de productie in de houtverwerkende industrieën, gevoegd bij de vermindering van het aantal voor den dienstplicht opgeroepen, heeft de vroegere krapheid op de arbeidsmarkt niet alleen merkbaar verminderd, maar heeft er zelfs toe geleid, dat hier en daar, vooral in de houtstreken, werkloosheid voorkomt. Het aantal voor ondersteuning ingeschreven werkloozen was eind Februari tot 17.200 gestegen, tegen slechts 9.600 in de overeenkomstige periode van 1943.

De buitenlandsche handel.

Uit de hoeveelhedscijfers voor den buitenlandschen handel over 1943, die thans ter beschikking staan, blijkt, dat de invoer naar gewicht van 6,2 miljoen ton in 1942 tot 7,0 miljoen in 1943 is gestegen. Achter de verbetering

van het totale cijfer, die voor het overige vooral veroorzaakt zal zijn door een verschuiving van den invoer naar relatief zwaardere producten, verbergt zich een tamelijk heterogene ontwikkeling voor de verschillende goederensoorten. Aan den eenen kant wordt een toeneming voor invoerartikelen van belang, zooals brandstof, metalen (behalve ijzer), bepaalde chemicaliën en machines, geconstateerd, anderzijds nam de invoer van smeedijzer en staal, evenals voor eenige artikelen uit het vrijegeleideverkeer, zooals katoen en veekeuken, af.

Globaal gezien, was de ontwikkeling van den invoer echter bevredigend; ook de voorraadpositie voor de belangrijkste grondstoffen zal waarschijnlijk bij de jaarswisseling relatief bevredigend zijn geweest, waardoor een waarborg is geschapen tegen een scherpe vermindering der grondstofftoewijzingen.

In de eerste twee maanden van 1944 is de invoerwaarde ongeveer op peil gebleven, doch de uitvoer is des te sterker teruggelopen. De daling belooft bijna 30 %.

BOEKBESPREKINGEN

Insulinde — Mensch en Maatschappij, door Dr. W. Ph. Coolhaas geschreven in opdracht van het Koloniaal Instituut te Amsterdam (Deventer 1944; W. van Hoeve),

De recente literatuur van Nederlandsche schrijvers over Nederlandsch-Indië toont zich verdienstelijk in haar opwekking tot bezinning over de cultureele en sociaal-economische beteekenis van onzen kolonialen arbeid in het verleden en houdt hierdoor het vertrouwen levendig in een hervatting van onze overzeesche werkzaamheden in eenigerlei vorm. Wellicht ongewild leidt deze doelstelling echter vaak tot een geest van zelfgenoegzaamheid en een accentueering van de verrichtingen der koloniseerende bovenlaag in de Indische samenleving, tegenover een onvoldoend uitgesproken waardeering van de zelfwerkzaamheden der inheemsch-Indonesische bevolkingsgroepen. Het boek van Dr. Coolhaas heeft de verdienste van meer beheersching bij het kwalificeeren der moederlandsche prestaties en grootere vrijmoedigheid ten opzichte van het aanduiden der talrijke taken, welke onopgelost of slechts gedeeltelijk vervuld moesten blijven.

Reeds dadelijk komt dit tot uiting in het eerste hoofdstuk, na een historische inleiding, handelende over den strijd tegen de overbevolking op Java. Na de bemoeiingen van den landbouwvoorlichtingsdienst, inzake het verbeteren der oogstbeschotten, te hebben geprezen, wordt vastgesteld, dat desondanks in de sfeer der agrarische productie de sleutel tot de oplossing niet kan worden gevonden. Treffend wordt de situatie terzake gekenschetst door de vermelding, dat het gedurende de laatste jaren vóór den oorlog op Java gemiddeld beschikbaar komende overschot van geteelde voedingsmiddelen in rijst omgerekend 200.000 ton bedraagt, genoeg voor het opvangen van het bevolkingsaccres van ruim twee jaren, maar ook overeenkomend met niet meer dan wat de bevolking in negen dagen noodig heeft, zoodat een misoogst reeds zeer spoedig tot ernstige gevolgen zou leiden. Evenmin is uitkomst te verwachten van ondernemingslandbouw, visscherij, veeteelt, handel en scheepvaart, noch van de arbeidsextensieve Westersche industrie, terwijl de zoo-genaamde kleine nijverheid slechts in staat wordt geacht 7 à 8 % van den jaarlijkschen bevolkingsaanwas van circa 600.000 zielen op te nemen. De schrijver ziet tenslotte de eenige oplossing in het afvoeren van het bevolkingsoverschot naar de buitengewesten. Het hoogste in deze richting bereikte getal van 45.000 personen in 1939 is tegenover den totalen jaarlijkschen groei weinig indrukwekkend, doch hoop wordt geput uit de overweging, dat transmigratie van jonge gezinnen, van welke uit den aard der zaak de grootste nakomelingschap verwacht kan worden, de bevolkingstoename van het eiland Java

sterk zou doen verminderen. Aangehaald wordt een berekening van het Centraal Kantoor voor de Statistiek, volgens welke bij een overvoering van 120.000 kinderlooze jonge gezinnen de bevolkingsaanwas op Java vrijwel tot stilstand zou zijn gebracht. Het doen migreeren van 240.000 personen per jaar lijkt inderdaad een bereikbaar doel. Wanneer men echter als resultaat van een dergelijke verplaatsing vermeld vindt, dat bij een gelijkblijvend bevolkingsaanwas omstreeks het jaar 2000 een 60 miljoen Javänen in de buitengewesten zouden moeten wonen, d.w.z. een bestaan vinden, wordt het duidelijk, dat op dit gebied van de bestrijding der overbevolking nog slechts de eerste schreden zijn gezet.

Ten aanzien van de gezondheidszorg wordt met groote waardeering melding gemaakt van de bestrijding van besmettelijke en andere ziekten door preventieve en repressieve maatregelen, terwijl uitvoerig wordt ingegaan op verschillende verbeteringen in de hygiënische verzorging der bevolking. Hiernaast worden echter cijfers gegeven, waaruit de conclusie moet volgen, dat de geringe getalsterkte van het medisch personeel een beletsel heeft gevormd voor het doordringen van de gezondheidszorg tot alle lagen der bevolking. Het per ultimo 1938 opgegeven totaal aantal artsen en Indische artsen van 1.135 komt uit op 1 geneesheer per circa 60.000 inwoners (voor Nederland in Europa is deze verhouding 1 per circa 1.300). Met een verwijzing naar de kosten voor geneeskundige behandeling, welke door het overgrote deel der bevolking niet opgebracht zouden kunnen worden, is deze kwestie niet af te doen.

Op het gebied van de woekerbestrijding en de volkscredietverschaffing wordt er op gewezen, dat een eenigszins bevredigende woekerordonnantie eerst in 1938 tot stand kwam, terwijl gewaarschuwd wordt tegen overschatting van de beteekenis van het volkscredietwezen, dat er niet in geslaagd zou zijn den omvang van den woeker te verminderen.

In een hoofdstuk over de onderwijsvoorziening tenslotte wordt melding gemaakt van een nog immer hoog percentage aan analphabetisme (92,8% in 1930). Bij het toejuichen van de aanzienlijke uitbreiding der kennis van het Nederlandsch dank zij de Hollandsch-Inlandsche School, zou wellicht gepast hebben een aansporing aan het Europeesche onderwijs om zijnerzijds een der algemeene Indonesische voertalen in zijn programma op te nemen.

Het is stellig niet de bedoeling van Dr. Coolhaas geweest de negatieve punten uit zijn waardeeringen zoozeer naar voren te brengen als in deze korte bespreking is geschied. Een juist oordeel over den Nederlandschen arbeid in de tropen is echter slechts gebaat bij een aanduiding ook van hetgeen onafgedaan moest blijven. Een afweging hiervan tegen de inderdaad „grootsche verichtingen” biedt nog voldoende zekerheid om zich aan te kunnen sluiten bij de uitspraken van vier deskundige

buitenlanders, die door den schrijver in zijn slotwoord worden aangehaald.

E. E. DE HAAN.

ONTVANGEN BOEKEN, BROCHURES EN STATISTIEKEN

BOEKEN

Woningbouw, problemen en perspectieven door Dr. Ir. H. G. van Beusekom. (Amsterdam 1944; A. J. G. Streng-holt's Uitg. Mij).

De voorzieningen van het Rijk met betrekking tot de gemeente-financiën: Deel V: *De 3 besluiten van 15 Juli 1943 betreffende: a. De financiële verhouding tusschen Rijk en gemeenten, b. De werkloosheidsuitgaven, c. De provinciale financiën*, door Mr. G. F. W. Hartung. (Alphen aan den Rijn 1944; N. Samsom N.V.).

Bedrijfseconomische Monographiën onder redactie van Dr. J. G. Stridiron: *VII. Het Rekeningstelsel* door P. Bakker. (Leiden 1944; H. E. Stenfert Kroese's Uitg.-Mij.).

Kinderbijslagwet door Dr. W. F. de Gaay Fortman en Mr. A. C. M. van de Ven. Supplement. (Alphen aan den Rijn 1944; N. Samsom N.V.).

BROCHURE

Voorstel tot financiering van den herbouw der getroffen gebieden door Mr. P. H. M. Hoogenbergh. (Rotterdam 1944).

STATISTIEKEN

Stichting Economisch Instituut voor den Middenstand: *Statistiek voor den detailhandel in textielwaren VIII (1941/1942)*. ('s-Gravenhage 1943).

Diligentia-Reeks: *Kunstvezels. Triomfen van het laboratorium* door Dr. C. Schouten. 3e uitgebr. druk. (Amsterdam 1944; N.V. Uitg.-Mij. Diligentia).

Departement van Bijzondere Economische Zaken: *Verlag der Verzekeringskamer over het jaar 1942*. (Amsterdam 1943; Drukkerij J. H. de Bussy).

Statistisch Jaarboek der Gemeente Amsterdam. Uitgegeven door het bureau van statistiek der Gemeente, 29ste jaargang 1940-'41. (Amsterdam 1943; J. M. Meulenhoff).

Statistisch Zakboek 1943. Uitgegeven door het Centraal Bureau voor de Statistiek. ('s-Gravenhage 1944; Drukkerij Albani C.V.).

MAANDCIJFERS

EMISSIES IN APRIL 1944 (CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK)

Aand. Obl. Conv.	Naam	Groep	Emittent	Rente	Koers	Nom. bedrag	Reël bedrag
Conv. Conv.	Parochie v. d. H. Elisabeth, R'dam Rotterdam	Diversen	Ned. Landbouwbank	3½ %	100	f 120.000	f 120.000
Aand.	A. N. de Lint's Ind. en Handelsmij.	Industrie	Ned. Landbouwbank	3½ %	100	„ 198.000	„ 198.000
Aand.	C.V. Tieleman en Dros	Industrie	R. Mees en Zn.	—	125	„ 89.500	„ 111.875
Aand.	N.V. Ver. Holl. Sigarenfabr.	Industrie	Incassobank	—	125	„ 660.000	„ 825.000
Aand.	Gron. Industr. Credietbank	Banken	Heldring en Pierson	—	108	„ 500.000	„ 540.000
Aand.	Bouw- en Expl.-Mij. „Traquaire”	Diversen	G. Mesdag, Groningen	—	105	„ 100.000	„ 105.000
			N.V. Het Onderling Crediet, Rotterdam	—	100	„ 100.000	„ 100.000
Aand. Obl. Conv.	Totaal					f 1.449.500	f 1.681.875
N geld.	„					„ 1.449.500	„ 1.681.875
Conv.	„					„ 318.000	„ 318.000
Totaal						f 1.767.500	f 1.999.875

OVERHEIDSMATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED

ALGEMEEN, HANDEL EN NIJVERHEID.

Arbeidszaken. Vaststelling van een zgn. slecht-weer-regeling der arbeidsvoorwaarden voor werknemers, in

dienst van bouwondernemingen, die bij bouwwerken en op bouwterreinen van de Duitse weermacht of bij het Duitse civiele bestuur zijn tewerkgesteld. Vaststelling van een zgn. leerlingstelsel voor de weverij. Afkondiging van een nieuwe regeling van loonen en andere arbeids-

MAANDCIJFERS

INDEXCIJFERS VAN NEDERLANDSCHE AANDEELEN (Centraal Bureau voor de Statistiek)

(Men zie voor de wijze van berekening der indexcijfers het Maandschrift van het C.B.S. van Maart 1925, blz. 355 e.v. en 30 April 1937, blz. 605 e.v. De lijst der fondsen, uit welke notering de indexcijfers worden berekend, ligt ter inzage op het Centraal Bureau voor de Statistiek).

De tusschen haakjes geplaatste cijfers geven het aantal fondsen aan, waaruit het indexcijfer is berekend.

1930 = 100	Productie- middelen industrieën (29)	Consumptie- goederen industrieën (22)	Nijverheid (51)	Bankg (6)	Scheepvaart- onder- nemingen (6)	Petroleum (1)	Internationale fondsen ¹⁾ (5)	Suiker (5)	Rubber (7)	Tabak (4)	Thee (5)	Indische onder- nemingen ²⁾ (29)	Algemeen index- cijfer ³⁾ (100)
1930	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
1931	72	76	74	86	55	57	51	63	51	68	65	66	70
1932	44	55	49	64	30	37	32	36	29	39	46	41	46
1933	51	59	54	72	26	44	34	35	45	38	59	49	52
1934	50	66	57	68	21	42	34	28	73	41	69	58	55
1935	46	67	55	75	21	47	38	34	80	48	65	60	55
1936	52	76	64	80	38	79	44	42	109	70	73	79	66
1937	85	108	95	103	113	108	70	64	209	92	107	120	104
1938	84	105	93	99	98	90	57	56	145	81	94	98	96
1939	86	100	92	80	94	79	45	63	132	53	84	86	90
1941 ⁴⁾	140	154	146	91	139	72	74	75	192	75	101	110	129
1942	164	174	168	102	131	81	93	50	122	48	72	71	132
1943	197	207	201	104	— ⁵⁾	— ⁵⁾	117	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	— ⁵⁾	151
Jan. 1942	160,4	174,5	166,4	103,6	127,2	65,8	89,5	53,7	127,1	49,0	78,0	76,2	131,6
Febr. „	157,5	170,5	163,1	107,1	118,5	60,9	85,4	46,2	101,5	41,4	70,3	63,1	125,5
Maart „	154,4	168,5	160,5	104,9	112,7	62,3	84,2	43,9	106,1	41,8	61,3	62,3	123,1
April „	167,1	176,9	171,4	107,9	133,2	79,0	93,5	50,5	126,3	49,7	73,7	73,6	134,6
Mei „	159,0	169,3	163,4	101,4	133,3	79,5	90,3	48,0	122,6	47,8	72,0	70,7	123,3
Juni „	164,6	175,5	169,3	99,5	138,9	88,4	94,4	51,4	130,6	50,6	75,2	75,1	133,4
Juli „	167,6	178,5	172,3	99,9	136,0	90,6	95,8	49,6	125,2	47,7	71,7	71,7	134,1
Aug. „	176,6	187,8	181,5	102,1	146,5	103,0	103,3	52,5	131,8	51,4	73,5	75,8	141,4
Sept. „	170,8	178,0	173,9	98,6	136,0	88,7	95,9	52,3	130,8	52,1	75,4	75,9	136,0
Oct. „	158,7	161,7	160,0	95,5	126,9	80,9	89,2	47,8	118,0	46,6	69,6	68,7	125,3
Nov. „	163,2	166,1	164,5	98,1	128,9	95,1	94,8	51,3	123,1	47,6	70,5	70,8	123,8
Dec. „	170,9	177,7	173,9	103,0	132,9	— ⁶⁾	99,3	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	135,9
Jan. 1943	179,7	190,1	184,2	107,1	— ⁶⁾	— ⁶⁾	104,2	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	141,3
Febr. „	196,2	208,8	201,6	105,1	— ⁶⁾	— ⁶⁾	115,5	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	151,4
Maart „	196,6	205,7	200,5	101,1	— ⁶⁾	— ⁶⁾	115,3	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	150,4
April „	198,6	208,0	202,7	103,3	— ⁶⁾	— ⁶⁾	118,0	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	151,8
Mei „	199,8	208,7	203,6	103,6	— ⁶⁾	— ⁶⁾	118,8	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	— ⁶⁾	152,5
Juni „	199,2	208,8	203,3	103,7	132,7	97,3	118,9	56,9	126,7	50,1	72,0	74,8	152,4
Juli „	198,3	208,2	202,6	103,2	132,7	97,3	117,7	57,0	126,3	49,7	72,0	74,7	151,9
Aug. „	197,6	208,0	202,1	103,4	132,7	97,3	117,5	57,0	126,3	49,8	72,0	74,7	151,7
Sept. „	198,8	208,0	202,8	103,6	132,7	97,3	118,5	57,0	126,3	49,6	72,0	74,7	152,1
Oct. „	198,8	208,0	202,8	103,5	132,7	97,3	118,3	57,0	126,3	49,6	72,0	74,7	152,1
Nov. „	199,1	208,3	203,0	103,4	132,7	97,3	118,6	57,0	126,3	49,6	72,0	74,7	152,2
Dec. „	199,0	208,0	203,0	103,7	132,7	97,3	119,1	57,0	126,3	49,6	72,0	74,7	152,2
Jan. 1944	199,4	208,2	203,2	104,0	132,7	97,3	119,1	57,0	126,3	49,6	72,0	74,7	152,3
Febr. „	199,8	208,4	203,5	104,4	132,7	97,3	119,1	57,0	126,3	49,6	72,0	74,1	152,5
Maart „	200,0	208,4	203,6	104,4	132,7	97,3	119,1	57,0	126,3	49,6	72,0	74,7	152,6
April „	200,2	208,4	203,7	104,4	132,7	97,3	119,1	57,0	126,3	49,6	72,0	74,7	152,6

1) Fondsen, die zowel internationaal verhandelbaar zijn, als geacht kunnen worden sterk den invloed van den buitenslandschen conjunctureelen toestand te ondervinden.

Hieronder is ook het petroleumtaandeel uit de voorafgaande kolom opgenomen.

2) Hieronder zijn begrepen de aandelen uit de 4 voorafgaande kolommen.

3) Aandelen van Nederlandsche en Nederlandsch-Indische ondernemingen, waaronder 3 fondsen, die niet in de voorafgaande kolommen zijn opgenomen.

4) Daar over de maanden Mei t.e.m. Augustus 1940 geen indexcijfers werden berekend, is het niet mogelijk een gemiddelde voor 1940 te geven.

5) Daar over eenige maanden geen indexcijfers bekend zijn, is het niet mogelijk een gemiddelde over 1943 te geven.

6) Niet bekend, weinig of geen notering.

voorwaarden in den landbouw, welke van 31 Maart 1944 tot en met 31 Maart 1945 zal gelden. Beschikking van den Gemachtigde voor den Arbeid inzake het toekennen van gratificaties. Wijziging van de Overwerkbeschikking No. 1 ten aanzien van het in aanmerking nemen van ongeoorloofd verzuim bij het berekenen van overwerkuren. (E.V. 1944, Nos. 14, 15 en 16; blz. 357, 363, 380, 388 en 406).

Geneesmiddelen. Wijziging in de indeeling der artikelen in de geneesmiddelenbeschikking 1939 No. 1. (E.V. 1944, No. 14; blz. 357).

Industrie. Bepalingen inzake de vervaardiging en den handel in luchtbeschermingsartikelen. Administratievoorschriften voor suiker- en suikerstroopverwerkende industrieën. Machtiging voor de Hoofdgroep Industrie inzake het winnen van inlichtingen e.d. in verband met de regeling van de steunverleening aan stilgelegde bedrijven. (E.V. 1944, Nos. 15 en 16; blz. 381 en 407).

Kinderbijslagwet. De voor 1943 vastgestelde tijdelijke verhooging van den kinderbijslag geldt ook voor het jaar 1944. (E.V. 1944, No. 14; blz. 356).

Merken. Nadere vaststelling van de door grossiers en detaillisten te voeren margarinemerken. (E.V. 1944, No. 14; blz. 359).

Non-ferrometalen. Nadere regeling inzake de verstreking van non-ferrometalen voor Duitse orders. (E.V. 1944, No. 16; blz. 406).

Organisatie van het Bedrijfsleven. Instelling van een aantal secties onder de Vakgroep Groothandel in alcoholhoudende en alcoholvrije dranken, de Vakgroep Groothandel in kruidenierswaren, en de Vakgroep Groothandel in huishoudelijke artikelen. Reorganisatie en erkenning van de Vereeniging „De Rotterdamsche Korenbeurs E.B.O.” als bedrijfsorganisatie. (E.V. 1944, Nos. 14 en 15; blz. 359 en 383).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Hooi en stroo. Regeling inzake den verkoop en het vervoer van stroo. (E. V. 1944, No. 9; blz. 234).

Kweekersbesluit. Uitvoeringsbeschikkingen van het Kweekersbesluit 1941 met betrekking tot het verlenen van ontheffing van de keuringsverplichting en het in het verkeer brengen van bepaalde rassen. (E. V. 1944, No. 10; blz. 261).

Landbouw. Wijziging van het Ontruimingsbesluit V.V.O. 1944 met betrekking tot inlevering van vee, bedrijfsinventaris en bedrijfsmiddelen en de vergoeding hiervan. Mededeeling inzake het ter beschikking stellen van grond voor landbouwers uit ontruid gebied. Stichting van een Fonds ter bevordering van de veredeling van landbouwgewassen. (E.V. 1944, Nos. 8, 9 en 10; blz. 205, 234 en 261).

Voedselvoorziening. Bereidingsverbod voor croquetten. Wijziging van het Besluit wederverkoopt bakkersbedrijf 1941, met betrekking tot het in dienst nemen door bakkers van personen, die als bezorgers of wederverkoopt bij een ander bakkersbedrijf waren betrokken in de week van 10—15 Januari 1944. (E. V. 1944, Nos. 9 en 10; blz. 222 en 259).

STATISTIEKEN

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.
(In mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskredietkassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet a. d. Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
11 Mei '44	84.397	865	17.684	1.992	90.573	8.245	5.285
4 „ '44	83.652	970	16.463	1.990	90.052	7.522	4.666
27 April '44	83.760	929	16.955	1.987	90.286	7.841	5.702
20 „ '44	83.120	-941	17.221	1.958	89.033	7.764	5.609
13 „ '44	82.579	481	18.783	1.828	89.540	7.194	6.060
8 Mei '40	23.609	5.394	595	1.480	29.806	—	990

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnem. wissels, open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opeischb. schulden
30 Mei '44	5.042.932	147.628	5.262.745	5.077.284
22 „ '44	4.986.038	150.992	5.207.064	5.023.021
15 „ '44	4.938.925	147.970	5.158.165	4.977.685
8 „ '44	4.884.966	147.366	5.103.769	4.925.178
1 „ '44	4.852.144	148.908	5.072.895	4.895.053
24 April '44	4.841.656	147.019	5.059.572	4.883.246
18 „ '44	4.791.360	151.455	5.014.100	4.839.174
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankassig-natiën en diverse rekeningen	Soldo Rijk R/C (D/C)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
30 Mei '44	4.185.543	891.689	116.571	C. 103.881	—
22 „ '44	4.138.438	884.552	115.132	C. 104.944	—
15 „ '44	4.097.240	880.352	111.636	C. 106.563	—
8 „ '44	4.083.022	842.113	109.719	C. 109.399	—
1 „ '44	4.072.480	822.550	108.952	C. 127.754	—
24 April '44	4.020.694	862.487	107.495	C. 108.353	—
18 „ '44	3.999.642	839.509	106.055	C. 137.897	—
6 Mei '40	1.158.613	255.174	10.230	C. 22.962	—

¹⁾ Ingevolge de verordening 58/1943 (d.d. 26 Juni) zijn de posten „Correspondenten in het buitenland” en „Buitenlandsche betaalmiddelen (excl. pasmunt)”, voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen”, van 5 Juli af opgenomen onder de buitenlandsche portfeuille, in onzen staat samengevat als „deviezen”.

STAND VAN 'S RIJKS KAS.

Vorderingen	6 Mei 1944	15 Mei 1944
	in guldens	in guldens
Saldo van 's Rijks Schatkist bij De Nederlandsche Bank	3.932.997,93	3.893.829,45
Saldo b. d. Bank voor Ned. Gemeenten	989.569,29	114.957,16
Kasvord. wegens creditverstreking a. h. buitenland	16.012.028,—	16.012.028,—
Daggeldleeningen tegen onderpand	—	—
Saldo der postrek. van Rijks-comptabelen	203.237.667,61	212.467.709,—
Voorschotten op ult. Mrt. resp. April '44 a. d. gem. verstrekt op aan haar uit te keeren hoofdsom der pers. bel., aand. in de hoofdsom der grondbel. en der gem. fondsbel., alsmede op. op die belastingen en op de vermogensbelasting	—	—
Voorschotten aan Ned.-Indië ¹⁾ Idem voor Suriname ¹⁾	352.817.507,15	352.887.557,58
Idem voor Curaçao ¹⁾	9.011.033,88	9.011.033,88
Vordering op het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	124.021,60	124.021,60
Id. op het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	—	—
Id. op andere Staatsbedr. en instellingen ¹⁾	172.433.164,62	163.480.075,32
Verplichtingen		
Voorschot door De Ned. Bank ingevolge art. 16 van haar octrooi verstrekt	—	—
Voorschot door De Ned. Bank in regk.-crt. verstrekt	—	—
Schuld aan de Bank voor Ned. Gemeenten	—	—
Schatkistbiljetten in omloop	6.666.000,—	6.666.000,—
Schatkistpromessen in omloop	3.518.600.000,- ²⁾	3.515.100.000,- ²⁾
Daggeldleeningen	—	—
Zilverbons in omloop	228.034.188,50	228.295.111,—
Schuld op ult. Mrt. resp. April '44 a. d. gem. weg. a. h. uit te keeren hoofds. d. pers. bel., aand. i. d. hoofds. d. grondbel. e. d. gem. fondsbel., alsmede op. op die bel. en op de vermogensbelasting	8.615.327,89	10.691.936,15
Schuld aan het Alg. Burg. Pensioenfonds ¹⁾	1.449.423,05	298.161,30
Id. aan het Staatsbedr. der P. T. en T. ¹⁾	624.267.623,57	642.112.954,89
Id. aan andere Staatsbedrijven ¹⁾	926.453,07	930.982,43
Id. aan div. instellingen ¹⁾	537.302.140,37	546.984.545,77

¹⁾ In regk.-crt. met 's Rijks Schatkist. ²⁾ Rechtstreeks ondergebracht bij De Nederlandsche Bank nihil.

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1943 het Jaarregister 1943, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Administratieplicht	27, 55, 123	Motorbrandstof	163, 285	Vlas	41, 97, 163
Advertenties	283	Non-ferrometalen	123, 299	Voedselvoorziening	97, 135, 285, 299
Afval	123	Omzetbelasting	41, 97	Volkstuinen	125, 237
Algemeen Vestigingsverbod	55	Opheffing Centrales	40	IJzer en Staal	125, 177, 284
Ambacht	27, 161, 251	Organisatie Bedrijfsleven	27, 83, 123, 163, 283, 299	Zaden	41, 97
Arbeidszaken	27, 55, 123, 161, 298	Pluimvee	41, 135, 237, 285	Zuivel	41, 97, 163
Bank- en Credietwezen	41	Prijsregelingen	40, 83, 125, 163, 284		
Belastingzaken	41, 111, 163, 237, 285	Scheidsgerecht Voedselvoorziening	41		
Betalingsverkeer met het buitenland	27	Sierteelt	41, 97, 135, 237		
Bouwnijverheid	123, 251, 283	Sociale voorzieningen	125, 177		
Buitenlandse Handel	123	Steenverleening aan stilgelegde bedrijven	40, 55, 125		
Duitsche orders	283	Suikerbieten e. d.	41, 97		
Geneesmiddelen	299	Surrogaten	97, 237, 285		
Groenten en fruit	96	Tabak	40, 96, 135, 237		
Grondkamers	237, 284	Telefoonverbindingen	284		
Grondstoffenbesparing en bedrijfsratio-nalisatie	161	Textiel	40, 96, 177		
Handel	27, 55, 123, 162, 236, 283	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek	41		
Heffingen	41, 55, 123, 162, 236, 283	Tuinbouw	41		
Hooi en stroo	284, 299	Turf	96		
Huurprijzen van nieuwbouw	162	Vee	41, 97, 135, 237, 285		
In- en Uitvoer	26	Veevoeder	41, 97		
Industrie	27, 55, 123, 163, 283, 299	Vereveningsheffing	125		
Inlevering pinddraad en gladde draad	135	Verpakkingsvoorschriften	96		
Kamers van Koophandel	40	Vervoer	111, 163, 285		
Kinderbijslagwet	123, 299	Verzekering	96, 125, 284		
Kleinhandel	251	Vestigingswet Kleinbedrijf	41, 125, 177, 236, 284		
Kweekersbesluit	299	Visscherij	41, 285		
Landbouw	41, 97, 125, 237, 284, 299				
Merken	283, 299				
Monopolieproducten	55, 123, 285				

Ter vervanging van haar door brand verloren gegane voorraad nummers van Economisch-Statistische Berichten en Economisch-Statistisch Maandbericht van den jaargang 1940, zou de redactie het zeer op prijs stellen, indien de lezers, die hun exemplaren kunnen missen, deze aan haar zouden willen afstaan.

Een analyse

VAN DE ARBEIDSPRODUCTIVITEIT IN NEDERLAND

door Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK

24ste Publicatie van het Ned. Economisch Instituut

PRIJS f 2.60*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 1.75; bestellen bij het N.E.I.).

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: DE ERVEN F. BOHN N.V. — HAARLEM

De betrekkingen tussen banken en industrie in Zwitserland

door

Dr. J. C. M. VAN RHEE

Publicatie No. 11 van het Nederl. Economisch Instituut

Prijs f 3.65*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 2.75; bestellen bij het N.E.I.)

Uitgave: **DE ERVEN**

F. BOHN N.V., Haarlem

Beschouwingen over een tolunie tussen Nederland en België-Luxemburg

door

D. C. Renooij

3de Publicatie van het Nederlandsch Economisch Instituut

Prijs f 8.40*

(Prijs voor donateurs en leden van het N.E.I. f 6.—; bestellen bij het N.E.I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: **De Erven**

F. BOHN N.V.-Haarlem

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE BOEKDRUKKERIJ H. A. M. ROELANTS — SCHIEDAM

Onze speciale afdeling: drukwerk voor controle en administratie, levert alle voorkomend drukwerk op dit gebied concurrerend, snel en accuraat.

Uitgifte-apparaten in groote verscheidenheid van werkwijze en capaciteit naar de behoeften van elk bedrijf.

Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies te Uwer beschikking.

Tel. 69300
(3 lijnen)